

AGUR, JOXEMIEL BARANDIARAN

Mundu batean jaio eta beste batean hil

Joxemiel Barandiaran Aierbe, Ataungo San Gregorioko Murkondo auzategiko Peunezarre baserrian jaio zen, 1989ko abenduaren 31n. Urte berean, ikusi zuen argia euskal antropologiari buruzko lehen liburuak: 'El Pueblo Euskalduna. Estudio de Antropología' Telesforo Aranzadik idatzia.

Bederatzi senideen artean gazteena. Bere aitak kulturarekiko sentsibiltate berezia izan zuen. Joxemielen arreba Mikaelari piano bat ekarri zion etxera. Joxemiel bera herriko koruan kantari aritu zen. Eskolan gaztelarekin egin zuen topo. Beldurrez airean igarotzen omen zituena eskola orduak, ez bait zuen erdaraz tutik ulertzen, eta hala beharrez buruz ikasi behar makina bat hitz zerrenda, olerki eta otoitz zer esaten zuen jakin gabe.

Txikitandik izan zuen apez izateko asmoa. Hamalau urte zituelarik, Baliarraingo Prezeptoria izeneko eskolara joan zen aitarekin batera. Bertan ezagutu zuen Manuel Lekuona. Lagun handiak egin ziren eta geroa ere lan asko egin zuten elkarrekin. Manuel Lekuona izan omen zen, hain zuzen, Joxemielen ikerketa sua piztarazi zuena eta lan horietara bultzatu zuena. Eskolan, ez ei zebilen oso pozik etxekoei egin erazten zien gastuengatik batipat, eta gaztelera gutxi zekienez, gauza onik egingo ez zuelako susmoak harrapatu omen zuen Barandiaran. Ikasketa bi urteak, batean egin zituen eta halaxe baretu ziren Joxemielen kezak.

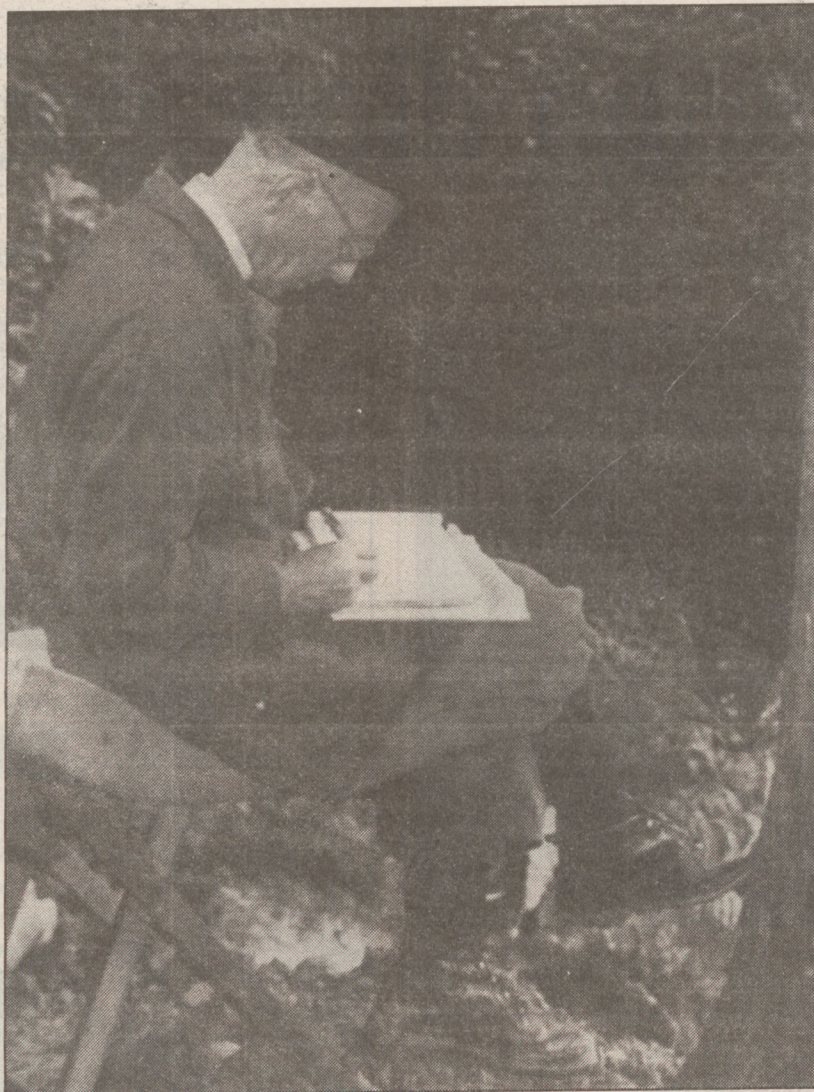
INTERPRETATZEKO, BIZI EGIN BEHAR DA

Gasteizko apaiztegiara joan zen 1906an. Fisika eta geologiarekiko zaletasuna orduantxe piztu zitzaion. Fisikako laborategiko arduradun izendatu zutenen atzerriko hizkuntzak ikasteari ekin zion, alemana, frantsesa eta ingelesa.

Leipzig-a joan zen 1913an Wilhelm Wundt irakasle marxistak herrien psikologiari buruz emandako ikastaro batera. Wundt izan zen Euskal Herriko kulturari begira arazi ziona. «Bizi ez dena, zail da interpretatzen».

Hurrengo urtean irakasle izendatu zuten apaiztegiari. Aita 1914eko udan hil zitzaion, dagoeneko zabaldua zen Ataungo apaiz haren ospea. Lehen Mundu Gerra piztuta zen ordurako eta udaparte tramankulu bat osatzea lortu omen zuen galena, antena, jostorraz eta zilar papera zuena. Hari esker Londres, Parise eta Alemaniako berriak komunikabideek baino lehenago jakiten zituen eta jendeari esan. Baina susmo txarrak zabaltzen hasi ziren herrian eta herritik kanpora ere, espioitza lanean ari ote zenarena, alegia, eta zenbait salaketaren ondoren entzuketa haiek baztetzeara erabaki omen zuen.

Ordurako hasia zen Barandiaran, bere ama zenaren bidez batez ere, sineskeriak, esanak, kontuak eta beste biltzen. Horietako bat Ataungo

● Bazter ugari arakatu zituen. Honako honetan, Urrietako inguruetan dagoen Marizulo izeneko kobazuloaren alean, zenbait apunte hartzen, 1960an.

● Joxe Mari Satrustegi, Luis Iriondo eta Fermin Leizaolarekin batera, beste batzuen artean, Ataungo San Gregorio auzoan eginiko argazkian.

Jentilbaratzari buruzko omen zen. Leku hartan jentilak omen zeudela ehortzita eta hara igo zen 1916an. Ez omen zuen gizaki hezurrik aurkitu, txerri-hezur zenbait baizik. Hurrengo egunean Aralarrean abiatu zen. Bideko nekeak uxatzeko hats egin behar zuela eta harri baten gainean eseri omen zen, eta hala zegoela, non ikusten duen satorki baten lur apurren artean gizaki-hagin bat. Horrelaxe, ustekabean aurkitu zuen Gipuzkoako lehen trikuharri ezaguna.

HIRU TROGLODITA TRISTE Aurkikuntza hauen berri emanez, 'Euskal Herriaren Alde', Gipuzkoako Foru Aldundiak argitaratzen zuen aldizkarian bi artikulu

idatzi zituen. Artikulu hauek medio, Telesforo Aranzadi eta Enrike Egurenekin harremanetan sartu zen Barandiaran.

Lehen aldikoz 1917ko abuztuaren 15ean bildu ziren Ataungo Elbarrenako Antonione Azpiko etxean Aranzadi, Eguren eta Barandiaran. Bazkalostean, Erremedioko Binuetxera igo ziren, hurrengo egunetik aurrera Aralarako trikuharriak aztertze.

Gertakizunaren fruitu, 'Los tres tristes trogloditas' izenarekin bat-taiatu zuten taldearen adiskidetasuna sortu zen, hogeitaz elkar lanean iraungo zuena. Hego Euskal Herriko makina bat koba, trikuharri eta az-tarnategi aurkitu eta ikertu zituzten.

● 'Ad Astra' izeneko hidroabioian, aireratzera zihoazela. Berarekin Telesforo Aranzadi, eta honen emaztea eta alaba ageri dira.

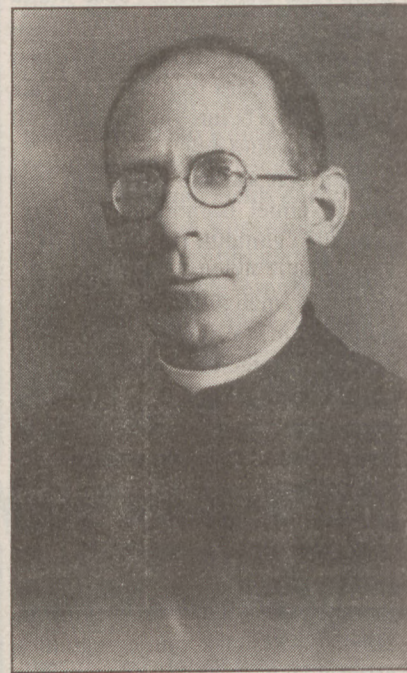
● Korrikaren seigarren edizioan Barandiaranek eraman zuen testigua.

Aranzadi maisutzat onartu zuen Joxemielek eta hark erakutsi metodologia ikasi zuen: «Datuak teoriak baino garrantzitsuagoak dira».

Oñatin egin zen Eusko Ikaskuntzaren lehenengo biltzarra, 1919an. Bederatzehun partaide bildu ziren bertan. Karmelo Etxegarai historialaria, Julio Urkixo hizkuntzalari, Azkue, Txomin Agirre, Aita Donostia, Telesforo Aranzadi, Enrike Eguren eta Joxemiel Barandiaran ziren bertan besteak beste.

Eusko Folklore izeneko elkarteak sortu 1921ean eta bere lanak elkarte honen urtekarian argitaratzen hasi zen. Aldekoak eta aurkakoak ere izan zituen, eginkizun berri honetan. Eusko Folklore ezin zitekeela itxurazko lana izan, bere bultzatzailea sotatadun bat izanik, ziotenak ere baziren. Dena dela, bilketa lan izugarria hura zela eta, Real Academia de la Lengua Españolako kide izendatu zuten eta berehala Euskaltzaindiakoa.

Aranzadiarekin batera, Europa osoan hitzaldi ugari eman zituen. Urteetan zehar Gasteizko apaiztegi-ko irakasle lanez tarterik ematen zioten neurrian ikertzen segitzen zuen, bai aintzinako aztarnen bila eta

● 1938ko erretratua. Garai hartan Iparraldera alde eginda zegoen.

baita euskal kulturaren oinarri den gizabidearen apalak osatu asmoz.

Bere teoria nagusia ez zuen 1934. urtera arte azalduko. Orduan, askok, bere libururik garrantzitsuenetzat jotzen duten 'Euskaleri-ko Leengizona' lanean, gaur egungo euskal gizonak eta gutxienez epipaleolitikoak elementu kultural amankomun ugari agertzen dutela dio, eta horrek euskal kultura multimilenaria bakar eta beraren existentziatzat pentsa erazten digula.

Espainiako gerra 1936an lehertu zen egunean ere elkarrekin ziren Aranzadi eta Barandiaran Itziarko Urriaga haizuloan. Ondoren banandu eta ez ziren gehiago elkar ikusi. Iparraldera joan zen 1936ko irailaren 20ko gauan 'El angel de la Guarda' izeneko itsasuntzian Mutrikuko portutik abiatuta. Denbora gutxirako zirudien bidaia hark hamazazpi urte iraun zuen, «simpatizante de ideas judeo-masonicas y rojo separatista» salaketa jarri bait zioten Madriletik. Barandiaranen esanetan, «han hamazazpi urte egin behar izan nituen, 'ona ez bait nintzen'».

Makina bat aldiz egoten omen zen Miarrizetik Ernio mendira begira, handik jaiotetxea ikusten zela bere